

*Dissertatio Astronomica
de
Corrigendis Erroribus
Instrumenti Culminatorii,*

QUAM

Conf. Ampl. Facult. Philos. Aboëns.

Præside

*Mag. JOHANNE HENRICO
LINDQUIST,*

*Math. Prof. R. & Ord. R. Acad. Scient. Stockb. & R.
Societ. Scient. Upsal. Membro,*

*Pro Gradu Philosophico
publicæ censuræ submittit*

*GEORGIUS LAURELL
Stip. Reg. Satac.*

In Audit. Minorī die 20. Decembris 1797.

a. m.

A BOÆ, TYPIS FRENCKELLIANIS.



§. I.

Tam ad tempus verum inveniendum, quam ad determinandas differentias inter Ascensiones rectas stellarum, haud quidem difficilis censenda est methodus, quæ dicitur *Altitudinum Correspondentium*. Hæc vero quum præter alia eo laboret incommodo, quod majus requiratur temporis intervallum inter correspondentes istas observationes, & haud raro accidat, ut altitudinibus ab una parte meridiani sumtis, æquales ad alteram partem obtinere nubilum prohibeat cœlum; diversa Astronomi excogitarunt alia artificia, quibus tutius & minori temporis dispendio eundem conseqverentur finem. Inter hæc in primis referenda est inventio *Instrumenti Culminatorii*, cuius ope transitus stellarum per Meridianum commodissime observantur, quodque ideo etiam *Instrumentum Transituum* (Gall. *Instrument des Passages*, Angl. *the Transit Telescope*, Germ. *Mittagsfernrohr*) vocari solet. Hoc scilicet constat telescopio seu tubo

A

Astro-

Astronomico, circa axem fixum ita volubili, ut axis opticus tubi in plano meridiani semper positus sit. Quam ob causam requiritur, ut axis iste fixus, circa quem revolvitur tubus, exakte sit 1:0 horizontalis atque 2:0 ad planum Meridiani perpendicularis, & ut 3:0 axis ipsius telescopii sit ad axem istum revolutionis accurate normalis. Tria igitur haec momenta pro quovis tubo culminatorio ante omnia diligenter examinanda erunt, atque errores in iis obvenientes singuli rite corrigendi, pro quibus correctionibus variæ traduntur regulæ ab Astronomiæ practicæ Scriptoribus. Cfr. *Astronomie par FRANÇAIS LA LANDE Edit. 3: e, §. §. 2600-2612, VINCE Treat. on practical Astronomy §. §. 79-85. SMITHS Lehrbegriff der Optik, ausg. von KÄSTNER 3 Buch. 5 Cap. &c.* Hæ vero præter instituendas observationes Altitudinum correspondentium, plura etiam supponunt artificia Mechanica, quæ peculiaribus & non semper facile parilibus egent instrumentis. Quam obrem operæ pretium duximus breviter disquirere, quomodo per solas observationes Astronomicas, iidem hi errores detegi atque corrigi queant. De dictis vero erroribus Instrumento culminatorio propriis acturi, ipsum telescopium rite constructum, & debite examinatum supponimus, antequam ad axem istum rotationis applicetur; adeo ut scilicet utraque ejus lens, objectiva & ocularis, rite formata sit, & axis utriusque in eandem lineam cadat, quæ igitur
axem.

axem opticum tubi constituet: ut porro duo fila micrometrica ad focum lentis objectivæ exacte ita applicata sint, ut in ipso axe tubi se mutuo decusent, atque ambo tam huic axi, quam sibi invicem perpendiculariter insistant.

§. 2.

Sit Q (Fig. 1.) punctum cœli, versus quod dirigitur axis revolutionis, atque ABC arcus circuli, quem axis opticus tubi productus revolutione sua in sphæra cœlesti describit, cuius igitur circuli polus erit Q . Existente P polo elevato æquatoris, & Z zenith loci, ductisque circulis maximis MPZ (qui erit Meridianus loci) & PQ ; statuatur ang. $ZPQ = 90^\circ z$, arcus $PQ = 90^\circ y$, atque ex Q ad quodvis circuli ABC punctum ductus circuli maximi arcus $= 90^\circ x$. His positis manifestum est, errores istos instrumenti culminatorii per x , y & z determinari. Ad hos inveniendos, ope horologii cuius sit motus æquabilis, pro tribus diversis stellis A , B , C observentur temporum momenta, quibus singulæ in axe optico tubi culminatorii apparent, simulque per altitudines correspondentes determinentur culminationes veræ earundem stellarum. Sit itaque t temporis intervallum inter transitus stellæ A per axem tubi & per verum meridianum, atque dieatur tempus totius revolutionis hujus stellæ, eodem horolo-

gio mensuratum $\approx R$; erit ang. $ZPA = \frac{360^\circ t}{R}$, quū angulus dicatur α . Eodem modo pro stellis B & C iuveniantur anguli horarii $ZPB = \beta$, & $ZPC = \gamma$. Dentur præterea earundem stellarum declinationes apparentes a, b & c respective, adeo ut sit $PA = 90^\circ a$, $PB = 90^\circ b$, & $PC = 90^\circ c$. Ex his α, β, γ & a, b, c datis, errores istos x, y & z investigaturi, ad distinguendas quantitates positivas a negativis, assumimus punctum Q in hemisphærio occidentali situm, atque angulos α, β, γ a Z versus occidentem numeratos, declinationesque a, b, c ab æquatore versus polum elevatum computatas, unde si qua harum quantitatuum in contrarium sensum cadat, negative sumenda erit. Qvum jam (Elem. Trig. Sphær.) in $\Delta \Delta PAQ, PBQ$ & PCQ , posito sinu toto $= \pi$, sit:

$$(I.) \ Sin x = \Cos a \Cos y \Sin(\alpha + z) + \Sin a \Sin y;$$

$$(II.) \ Sin x = \Cos b \Cos y \Sin(\beta + z) + \Sin b \Sin y; \text{ &}$$

$$(III.) \ Sin x = \Cos c \Cos y \Sin(\gamma + z) + \Sin c \Sin y; \text{ æquationem I cum II \& III comparando, obtinetur:}$$

$$(IV.) \ Tg y = \frac{\Cos b \Sin(\beta + z) - \Cos a \Sin(\alpha + z)}{\Sin a - \Sin b}; \text{ &}$$

$$(V.) \ Tg y = \frac{\Cos c \Sin(\gamma + z) - \Cos a \Sin(\alpha + z)}{\Sin a - \Sin c};$$

ex quibus æquationibus IV. & V. inter se collatis, sequitur fore:

(VI.)

(VI.) $(\sin b - \sin c) \cos a \sin(\alpha + z) - (\sin a - \sin c)$
 $\cos b \sin(\beta + z) + (\sin a - \sin b) \cos c \sin(\gamma + z) = 0.$
 Ponendo igitur $\cos a (\sin b - \sin c) = 2 A'$,
 $\cos b (\sin a - \sin c) = 2 B'$, & $\cos c (\sin a - \sin b) = 2 C'$;
 seu $A' = \cos a \cos \frac{1}{2}(b + c) \sin \frac{1}{2}(b - c)$;
 $B' = \cos b \cos \frac{1}{2}(a + c) \sin \frac{1}{2}(a - c)$, &
 $C' = \cos c \cos \frac{1}{2}(a + b) \sin \frac{1}{2}(a - b)$, æquatio ista VI
 hanc induit formam:

(VI.) $A' \sin(\alpha + z) - B' \sin(\beta + z) + C' \sin(\gamma + z) = 0.$
 Si jam compendii causa fiat

(VII.) $\frac{1}{n} = A' \cos \alpha - B' \cos \beta + C' \cos \gamma$;
 terminos æquationis VI evolvendo obtinetur
 (VIII.) $Tg z = -n A' \sin \alpha + n B' \sin \beta - n C' \sin \gamma.$
 Ex hac æqu. VIII, collata cum IV vel V, eruitur:

(IX.) $\begin{aligned} \operatorname{Tg} y \\ \operatorname{Cof} z \end{aligned} = \frac{1}{2} n \cos a \cos b \sin(\alpha - \beta) \\ - \frac{1}{2} n \cos a \cos c \sin(\alpha - \gamma) \\ + \frac{1}{2} n \cos b \cos c \sin(\beta - \gamma);$

& denique has æquationes VIII & IX applicando
 ad alterutram æqv. I, II vel III, obtinetur

(X.) $\begin{aligned} \frac{\sin x}{\operatorname{Cof} y \operatorname{Cof} z} = \frac{1}{2} n \cos a \cos b \sin c \sin(\alpha - \beta) \\ - \frac{1}{2} n \cos a \cos c \sin b \sin(\alpha - \gamma) \\ + \frac{1}{2} n \cos b \cos c \sin a \sin(\beta - \gamma). \end{aligned}$

Qvarum itaque formularum ope, ex datis α, β, γ ,
 a, b & c , generatim determinari posse errores istos
 z, y & x manifestum est.

§. 3.

Calculus vero, qui secundum formulas (§. 2.) allatas instituendus nimis molestus foret, ut Logarithmorum ope commodior reddatur, eodem hic uti præstat artificio, quo Problema huic affine solvitur in Disfert. de Methodo inveniendi tempus verum ex observatis æqualibus diversarum stellarum altitudinibus. Aboæ 1785, §. 3.

Ponendo scilicet $\alpha + z = \zeta$; $\alpha - \beta = f$, & $\alpha - \gamma = g$ adeoque $\beta + z = \zeta - f$, & $\gamma + z = \zeta - g$; æquationes IV & V (§. 2) evolutæ transformantur in has:

$$(A) Tg y = \frac{(\operatorname{Cos} b \operatorname{Cos} f - \operatorname{Cos} a) \operatorname{Sin} \zeta - \operatorname{Cos} b \operatorname{Sin} f \operatorname{Cos} \zeta}{2 \operatorname{Cos} \frac{1}{2}(a+b) \operatorname{Sin} \frac{1}{2}(a-b)}, \text{ &}$$

$$(B) Tg y = \frac{(\operatorname{Cos} c \operatorname{Cos} g - \operatorname{Cos} a) \operatorname{Sin} \zeta - \operatorname{Cos} c \operatorname{Sin} g \operatorname{Cos} \zeta}{2 \operatorname{Cos} \frac{1}{2}(a+c) \operatorname{Sin} \frac{1}{2}(a-c)}.$$

Si jam æquationi A perfecte homologa seu identica statuatur æquatio: $Tg y = \operatorname{tg} \varphi \operatorname{Cos} \psi \operatorname{Sin} \zeta - \operatorname{tg} \varphi \operatorname{Sin} \psi \operatorname{Cos} \zeta$, (ita ut coëfficientes ipsorum $\operatorname{Sin} \zeta$ & $\operatorname{Cos} \zeta$ in utraque respective æquales ponantur), & pariter æquationi B homologa fiat æqv. $Tg y = \operatorname{tg} \varphi' \operatorname{Cos} \psi' \operatorname{Sin} \zeta - \operatorname{tg} \varphi' \operatorname{Sin} \psi' \operatorname{Cos} \zeta$; ex harum æquationum cum æqv. A & B comparatione, eadem methodo ac in Disfert. cit. sequentes eliciuntur formulæ:

$$(I) Tg(\psi - \frac{1}{2}f) = Tg \frac{1}{2}f \operatorname{Cotg} \frac{1}{2}(a+b) \operatorname{Cotg} \frac{1}{2}(a-b);$$

$$(II.) Tg \varphi = \frac{\operatorname{Cos} b \operatorname{Sin} f}{2 \operatorname{Sin} \psi \operatorname{Cos} \frac{1}{2}(a+b) \operatorname{Sin} \frac{1}{2}(a-b)};$$

(III.)

(III) $Tg(\psi - \frac{1}{2}g) = Tg \frac{1}{2}g \operatorname{Cotg} \frac{1}{2}(a+c) \operatorname{Cotg} \frac{1}{2}(a-c);$

(IV.) $Tg\varphi' = \frac{\operatorname{Cof} c \operatorname{Sin} g}{2 \operatorname{Sin} \psi' \operatorname{Cof} \frac{1}{2}(a+c) \operatorname{Sin} \frac{1}{2}(a-c)};$

(V.) $Tg(\zeta - \frac{1}{2}(\psi + \psi')) = \frac{Tg \frac{1}{2}(\psi + \psi') \operatorname{Sin}(\phi' + \phi)}{\operatorname{Sin}(\phi' - \phi)}; \text{ &}$

(VI.) $Tg y = tg\varphi \operatorname{Sin}(\zeta - \psi)$ vel $Tg y = Tg\varphi' \operatorname{Sin}(\zeta - \psi');$
 quæ singulæ per logarithmos facile computantur,
 quarumque igitur ope commode inveniuntur ζ & y ,
 adeoque etiam $z = \zeta - a$. His vero inventis innote-
 fit quoque x , si in alterutro Triangulorum APQ ,
 BPQ vel CPQ , ex cognito Angulo ad P & lateri-
 bus hunc comprehendentibus, quæratur latus ter-
 tium $= 90^\circ x$. Et quidem hac methodo universa-
 liter solvitur Problema nostrum, quanta demum cum-
 que fuerit tubi culminatorii aberratio a meridiano.

§. 4.

Quoties autem, ut plerumque accidit, hæc ab-
 erratio est admodum exigua, commoda omnino,
 ex allatis (§. 2.) formulis VII...X deducitur methodus
 quantitates istas x , y & z computandi, quum angu-
 los tam exiguos suis sinibus proportionales, & eo-
 rum Cofinus singulos $= 1$ assumere liceat. Hic
 vero diversi seorsim considerandi sunt casus:

Cas. I. Si stellæ A , B & C (Fig. 1.) omnes
 in superiori suo per Meridianum transitu observatae
 fuerint,

fuerint, iisdem ac supra (§. 2) adhibitis denominationibus, ob $\operatorname{Cos} \alpha = \operatorname{Cos} \beta = \operatorname{Cos} \gamma = 1$, erit
 $\frac{1}{n} = A' - B' + C$; unde substitutis ipsorum A' , B'
& C' valoribus in æqv. VII...X (§. 2.) & facta de-
bita reductione, sequentes eruuntur formulæ:

$$\begin{aligned} 1:0 \quad \frac{1}{n} &= 2 \sin \frac{1}{2}(a-b) \sin \frac{1}{2}(a-c) \sin \frac{1}{2}(b-c); \\ 2:0 z &= -n\alpha \operatorname{Cos} a \operatorname{Cos} \frac{1}{2}(b+c) \operatorname{Cos} \frac{1}{2}(b-c); \\ &\quad + n\beta \operatorname{Cos} b \operatorname{Cos} \frac{1}{2}(a+c) \operatorname{Cos} \frac{1}{2}(a-c) \\ &\quad - n\gamma \operatorname{Cos} c \operatorname{Cos} \frac{1}{2}(a+b) \operatorname{Cos} \frac{1}{2}(a-b); \\ 3:0 y &= -n\alpha \operatorname{Cos} a \sin \frac{1}{2}(b+c) \sin \frac{1}{2}(b-c) \\ &\quad + n\beta \operatorname{Cos} b \sin \frac{1}{2}(a+c) \sin \frac{1}{2}(a-c) \\ &\quad - n\gamma \operatorname{Cos} c \sin \frac{1}{2}(a+b) \sin \frac{1}{2}(a-b); \\ 4:0 x &= -\frac{1}{2}n\alpha \operatorname{Cos} a \sin(b-c) + \frac{1}{2}n\beta \operatorname{Cos} b \sin(a-c) \\ &\quad - \frac{1}{2}n\gamma \operatorname{Cos} c \sin(a-b). \end{aligned}$$

Cas. 2. Si alterutra stellarum e. g. B (Fig. 2)
in inferiori, reliquæ vero A & C in superiori trans-
itu per meridianum observatæ sint; posito ang. ZPB
($= \beta$) $= 180^\circ - \beta'$, retentis de cetero prioribus de-
nominationibus, erit $\operatorname{Cos} \beta = -\operatorname{Cos} \beta' = -1$, $\sin \beta' = \beta'$,
 $\sin(\alpha-\beta) = -\alpha-\beta'$, & $\sin(\beta-\gamma) = -\beta'+\gamma$, unde ex æqv. VII...X (§. 2.) facta redu-
ctione hæ deducuntur regulæ:

$$1:0 \quad \frac{1}{n} = \pm 2 \operatorname{Cos} \frac{1}{2}(a+b) \sin \frac{1}{2}(a-c) \operatorname{Cos} \frac{1}{2}(b+c);$$

$$2:0 \quad z = -n' \alpha \operatorname{Cosa} \operatorname{Cos} \frac{1}{2}(b+c) \operatorname{Sin} \frac{1}{2}(b-c)$$

$$+ n' \beta' \operatorname{Cos} b \operatorname{Cos} \frac{1}{2}(a+c) \operatorname{Sin} \frac{1}{2}(a-c)$$

$$- n' \gamma \operatorname{Cos} c \operatorname{Cos} \frac{1}{2}(a+b) \operatorname{Sin} \frac{1}{2}(a-b);$$

$$3:0 \quad y = -n' \alpha \operatorname{Cosa} \operatorname{Cos} \frac{1}{2}(b+c) \operatorname{Cos} \frac{1}{2}(b-c)$$

$$+ n' \beta' \operatorname{Cos} b \operatorname{Sin} \frac{1}{2}(a+c) \operatorname{Sin} \frac{1}{2}(a-c)$$

$$+ n' \gamma \operatorname{Cos} c \operatorname{Cos} \frac{1}{2}(a+b) \operatorname{Cos} \frac{1}{2}(a-b);$$

$$4:0 \quad x = -\frac{1}{2} n' \alpha \operatorname{Cosa} \operatorname{Sin}(b+c) + \frac{1}{2} n' \beta' \operatorname{Cos} b \operatorname{Sin}(a-c)$$

$$+ \frac{1}{2} n' \gamma \operatorname{Cos} c \operatorname{Sin}(a-b);$$

Quarum formularum in utroque casu singuli termini per Logarithmos facile computantur. Pro reliquis casibus, quando scilicet vel duæ stellæ infra & tertia supra polum, vel etiam omnes tres infra polum observantur, pariter ex æquationibus istis VII... X (§. 2) elici posunt regulæ, quas vero brevitatis studio omittimus, quum minus frequens sit harum usus.

Scholion. Si in formulis Cas.2. ponatur $a = b$, obtinentur regulæ pro casu isto speciali, quo observatur stellæ cujusvis circum polaris transitus uterque, scil. superior in A atque inferior in B (Fig. 2), & præterea transitus superior alius cujusdam stellæ C (quam quidem proximam ad æquatorem sumere præstat); quas igitur regulas fusius exponere superfluum est. Hoc tantum observamus, valorem ipsius z , qui pro hoc speciali casu eruitur $\equiv \frac{1}{2}(\beta' - \alpha)$, generatim valere pro quavis aberratione utcunque magna. Quum scilicet sit $PA = PB$ & $QA = QB$, ob latus QP commune in $\Delta \Delta PAQ, PBQ$ erit ang. $APQ = BPQ \equiv \frac{1}{2}(180^\circ - \beta' - \alpha) \equiv 90^\circ - \frac{1}{2}(\beta' + \alpha)$, adeoque

B

ang.

ang. $ZPQ = 90^\circ - z = 90^\circ - \frac{1}{2}(\beta' + \alpha) + \alpha = 90^\circ - \frac{1}{2}(\beta' - \alpha)$,
 & $z = \frac{1}{2}(\beta' - \alpha)$.

§. 5.

Observationibus igitur (§. 2) institutis, & hinc per calculum (§. §. 2. 3. 4.) detectis erroribus x , y , z , videndum est, quomodo hi errores in ipso instrumento culminatorio tollantur. Ad errorem x corrigendum commodissimum erit ipsum tubum axi suo rotationis ope cochleæ, quam designemus litera X , ita adjungere, ut per revolutiones hujus cochleæ inclinatione tubi ad eundem axem emendari queat. Ceteri vero errores y & z per calculum ulterius resolvendi sunt in binos alios, quorum alter verticalis $= v$ inclinationem axis revolutionis ad horizontem metitur, alter horizontalis $= u$ declinationem ejus a punctis cardinalibus occid. & or. indigitat. Fulcrorum videlicet, quibus axis hic incubit, utrumque cochlea sua instructum est, quarum cochlearum una (quæ dicatur V) verticalis errori v , altera (quam appellemus U) horizontalis ipsi u corrigendo infervit. Ut igitur ex cognitis z & y , & data præterea loci latitudine $= p$, inveniantur v & u , sit (Fig. 3.). EH horizontis & EN æquatoris arcus, factaque de cetero eadem ac antea constructione, & retentis prioribus denominationibus, circulus verticalis ZQ occurrat horizonti EH in H , & circulus declinationis PQ fecet æquatorem EN in N ; quibus positis erit

ang.

ang. $EPN = \text{arc. } EN = z$, $QN = y$, $QH = v$, & $EH = u$. Hinc per resolutionem Δ : li ZPQ , in quo dantur $ZP = 90^\circ p$, $PQ = 90^\circ y$ & ang. $ZPQ = 90^\circ z$, innescunt ang. $PZQ = 90^\circ u$ & latus $ZQ = 90^\circ v$. Alter ducto arcu QE idem obtinetur resolvendo Triangula QNE & EHQ ad N & H rectangula, unde sequentes oriuntur regulæ:

$$1:0 \quad Tg \ NEQ = \frac{Tg \ y}{\sin z}; \quad 2:0 \quad \sin v = \frac{\sin y \ cos(NEQ - p)}{\sin NEQ};$$

$$3:0 \quad Tg \ u = \frac{Tg \ z \ sin(NEQ - p)}{cos NEQ}.$$

Utraque solutio generatim pro aberratione quanta-cunque valet. Existente vero hac aberratione admodum parva, posterior methodus multo concinnior fit, ipsos arcus y , z , v & u pro Sinibus & tangentibus eorum in formulis allatis substituendo.

Si jam ad inventos errores x , v , u tollendos agitentur cochleæ X , V & U fiantque in his revolutiones x , v & u respective; denuo instituenda sunt observationes pariter ac antea (§. 2.) docuimus, & ex his e calculo (§. §. 2.5) eruendi errores x' , v' , & u' , qui instrumento post factam istam mutationem competent. His computatis pro quavis cochlea X , V , U per regulam proportionum invenitur revolutionum numerus: $\frac{x \ x'}{x - x'}, \frac{v \ v'}{v - v'}$, & $\frac{u \ u'}{u - u'}$, qui ad errorem x' , v' , u' respective tollendum requiritur. Horum numerorum si quis negativus prodeat, conversio co-

chlearæ competentis in contrarium sensum fiet. Supponuntur vero hic errores admodum parvi; alias loco ipsorum arcuum x , x' , v , v' , u & u' , eorum tangentes in computandis his cochlearum revolutionibus substituendæ erunt.

Scholion 1. Supposuimus (§. 2.) transitus stellarum in ipso axe optico tubi culminatorii observatos, sub qua igitur conditione perinde est, qualem versus horizontem atque planum meridiani situm habent fila illa in foco lentis objectivæ posita (§. 1), dummodo ad axem tubi dignoscendum in hoc axe se mutuo fecent. In praxi tamen commodius erit, alterutrum filum verticaliter poni, quo etiam stellæ supra vel infra axem transeuntes observari queant. Factis vero jam erroribus x , v , u aut nullis aut saltim admodum parvis, facile est situm hujus fili examinare & si opus fuerit corrigere. In objecto scilicet quodam remoto si observetur punctum fixum in axe tubi conspicuum, tubo sursum deorsumque agitato filum istud, si verticaliter positum fuerit, punctum hoc continue tanget; si vero deviatio quædam hic detegitur, corrigendus erit situs fili. Pariter positio fili horizontalis examinari potest ope stellæ ejusdam fixæ, cuius aut nulla aut satis parva est declinatio; hujus videlicet per campum tubi transeun-
tis semita apparens filo isti congruens erit. Unde atque examine facto simul invenitur filorum ad se invicem positio.

Scho-

Scholioo 2. Quum successu temporis variationem quandam subire possint & ipsum instrumentum & fulcra, quibus incumbit, haud abs re erit, examen ejus saepius repetere. Circa usum ejus præterea sollicite cavendum, ne majori caloris gradui unum quam alterum exponatur fulcrum. Si enim ob diversam temperiem alterutrum magis expandatur, necesse est axem revolutionis e situ suo horizontali turbari. Quamobrem tutissimum videtur, thermometris utrinque applicatis circa quamvis observationem inquirere in temperiem fulcrorum, ut certius de exactitudine ipsius observationis ferri queat judicium.

§. 6.

Quamvis tradita (§. 5.) methodus errores instrumenti transituum corrigendi, theoretice spectata recte se habeat, in praxi tamen ob' cochlearum inæqualitates variasque alias causas vix unquam, nisi saepius repetita operatione, errores isti penitus tolli possunt. Quum vero frequentiori cochlearum agitatione hoc instrumentum vacillans facile fiat, satius erit, inventis (§. §. 2.. 4) erroribus x , y , z singulis paucorum serupulorum, pro observanda qvavis stella S (Fig. 3,) cuius detur declinatio $= \delta$, calculo eruere intervallum temporis $= \tau$, quo in tubo culminatorio serius quam in ipso meridiano contingit ejus transitus. In hoc calculo non opus est erroribus u , v ad horizontem reductis (§. 5.), verum expeditius tem-

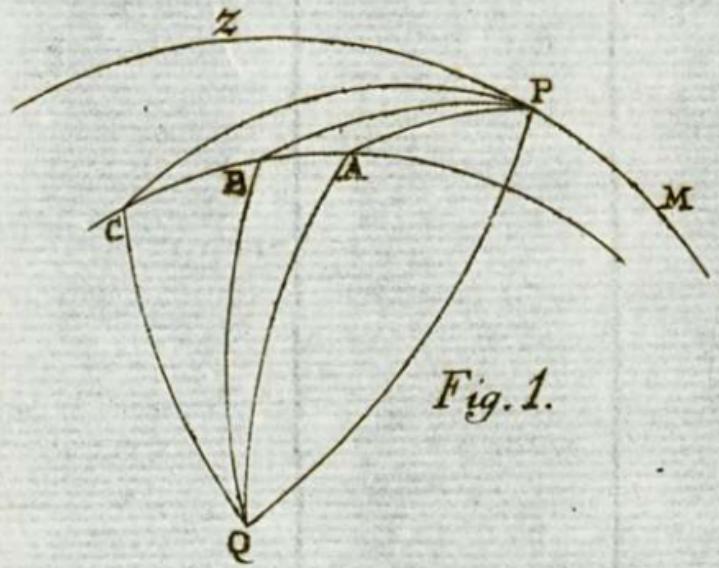


Fig. 1.

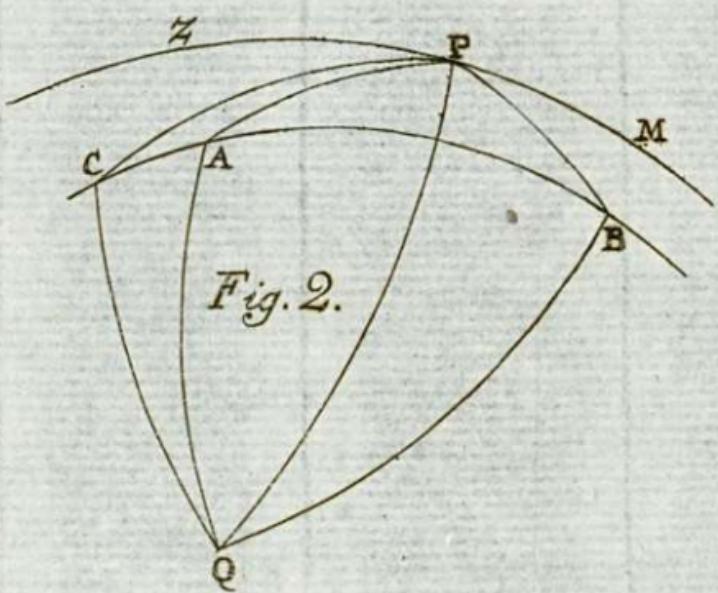


Fig. 2.

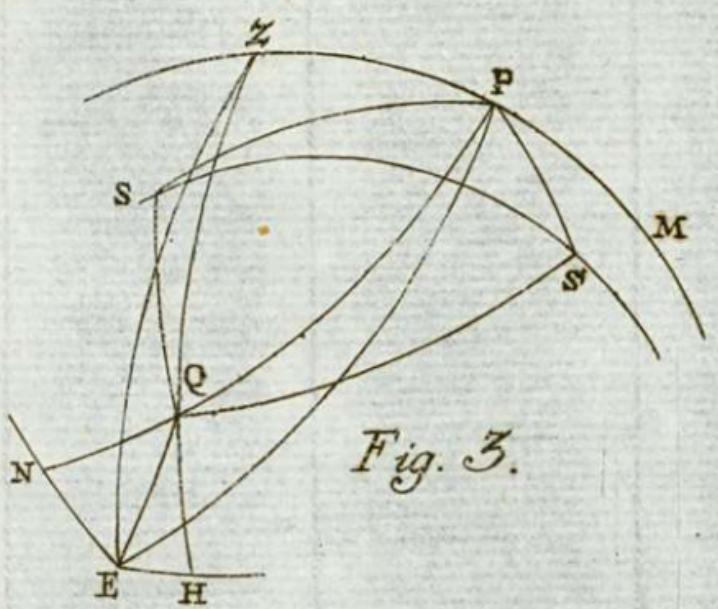


Fig. 3.

C L S J C

pus τ mox ex ipsis z, y, x datis computari potest. Denotante scilicet (ut antea) R tempus revolutionis diurnæ stellæ S , & facto $\frac{360^\circ}{R} \tau = \pi$, erit ang. $ZPS = \pi - 90^\circ - z - QPS$. Per resolutionem Trianguli sphær. PQS in quo dantur tria latera: $PS = 90^\circ \delta$, $PQ = 90^\circ y$ & $QS = 90^\circ x$, invenitur ang. QPS , unde itaque ang. π , adeoque tempus τ , generatim innotescit, quanti- cunque fuerint dati isti errores. Quando vero hi admodum parvi sunt, commodissime invenietur pro trans- itu stellæ superiori tempus istud τ per formulam:

$$\tau = \frac{R}{360^\circ} \left(\frac{x}{\cos \delta} - y \operatorname{Tg} \delta - z \right).$$

Pro eadem autem stella infra polm in S' observanda, tempus $= \tau'$, quo in tubo prius quam in ipso meridiano sit ejus transitus, computatur secundum hanc regulam:

$$\tau' = \frac{360^\circ}{R} \left(\frac{x}{\cos \delta} - y \operatorname{Tg} \delta + z \right).$$

Unde facile construetur tabula, ex qua pro singulis declinationum gradibus correctio ista temporis in utroque casu mox de promi potest. In qua vero tabula condenda pro declinationibus a 90° parum differentibus (seu pro stellis polo ipsi admodum vicinis) tempus hoc per priorem illam methodum generalem exactius computabitur.